

TERÖRİZM VE CİHAD ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR MUKAYESE

Işıl ARPACI*

Gönderim Tarihi: Ağustos 2017

Kabul Tarihi: Ekim 2017

ÖZET

Özellikle 11 Eylül saldırısının ardından dünya gündeminde önemli yer edinen İslamî / İslamcı / cihadçı terör kavramları, İslam ve terörizm arasında kurulan bağlantının somut göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir. Oysa “Holy War” biçiminde tercüme edilen ve birçok oryantalist kaynaktan terörizmin İslam’daki meşrulaştırıcı unsuru olarak değerlendirilen cihad, İslam dini bağlamında değerlendirildiğinde, bugününün uluslararası hukukuna uygun meşru bir savunma aracıdır. Bu çalışma özü itibarıyla İslam ve onun cihad öğesinin, terörizmi gerçekten destekleyip desteklemediğini siyasal açıdan incelemeyi amaçlamaktadır ve cihad ve terörizm literatürlerinin analizini içermektedir. Çalışmada cihad kavramı sadece kendi kaynakları ve tarihsel bağlamında incelenmiş ve terörizmin kavramsal içeriği ile mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle varılmak istenen nokta, cihad ve terörizm arasında bir bağlantının varlığı ya da yokluğunu ortaya koymaktır. Bu mesele ekseninde çalışmada cihad ve terörizm kavramları; içerik, neden, unsur ve türleri bakımından irdelenmiş, aralarındaki farklılıklar on madde halinde sıralanmış ve terörizmin sahiplerinin Müslüman olmasının, terörizmin adını cihad olarak değiştirmedeği gibi, teröristleri de “mücahid” yapmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İslam, cihad, terör, terörizm, İslam ve terörizm*

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, isilarpaci@gmail.com

A Conceptual Comparison on Terrorism and Jihad

ABSTRACT

Especially the concepts of Islamic/ Islamist/ jihadist terror which gained an important place on the world agenda after the 9/11 attack can be regarded as concrete indicators of the link between Islam and terrorism. However, jihad, translated as “Holy War” and considered as a legitimizing element of terrorism in Islam in most orientalist sources, is a legitimate defense tool in accordance with today's international law when evaluated in the context of Islamic religion. This study intends to examine politically that whether Islam and its jihad element genuinely support terrorism, or not? It does not include the analysis of the literature on jihad and terrorism. In this study, the concept of jihad has been studied only in its own resources and historical context and then the results compared with the conceptual content of terrorism. The point to be reached thus is to establish the existence or absence of a link between jihad and terrorism, if there is one. The concepts of jihad and terrorism in this paper have been examined in terms of content, cause, element and type. At the same time, differences between them are listed in ten points. It has been claimed that it doesn't make terrorism jihad when terrorists are labeled as Muslims or being Muslims; also it doesn't make terrorists “champions of Islam / mujahid”.

Key Words: *Islam, jihad, terror, terrorism, Islam and terrorism*

Giriş

İngilizceye “Holy War”¹ biçiminde tercüme edilen “cihad,” ilk Müslümanların algıladığı anlamın aksine, bugün için Müslüman kimliği temsille gerçekleştirilen her tür silahlı eylemin genel adı olarak kullanılmakta ya da kendisini Müslüman olarak tanımlayan her tür örgüte ait terörizm, cihad ile eşleştirilmektedir ve bu durum genel hatları ile konu ile ilgili oryantalist nitelikli Batılı çalışmaların çoğunda ortak tutum olarak kendini göstermektedir. Oryantalizmi Doğu” ile “Batı” arasında yapılan ontolojik ve epistemolojik bir ayrımaya dayalı düşünce tarzı olarak açıklayan Edward Said'e göre “Doğu” ile “Batı” arasındaki temel bir ikili karşıtlığını başlangıç noktası olarak alan ve

---

¹ Kutsal Savaş

“Doğu, onun insanları, gelenekleri, aklı kaderi vs.” hakkında özcu ifadelerde bulunan her yazı oryantalisttir. Said’in başka bir tanımlamasıyla oryantalizm, kabaca XVIII. yüzyılın sonlarından başlayan sömürge çağında “Doğu’ya egemen olan, Doğuyu yeniden yapılandıran ve onun üzerinde otorite kuran” gücü elinde bulunduran düşüncedir (akt. Clifford, 2014: 139). Bu bağlamda *Huntington*’un *The Clash of Civilisations* (Medeniyetler Çatışması) ve Bernard Lewis’in Soğuk Savaş döneminde Batı Dünyasını tehdit eden kıvılcık tehdidin yerini günümüzde yeşil tehdidin aldığı ileri sürdüğü *Deeply Rooted Rage* (Kökü Derinlerdeki Kızgınlık) adlı makalesini merkezine alan İslam’ı Batıya yönelmiş bir tehdit olarak değerlendiren görüşler (Delibaş, 2004: 9) cihadı tarihsel yörüngesinin dışında konjonktürel bir araç olarak sunmanın oryantalist öncülleri olarak kabul edilebilir.

Şahin’in (2008: 45-48) de açıklamış olduğu gibi; Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği’nin Afganistan’ı işgal etmesi üzerine, Sovyetler Birliği’ni “çevrelemek” ve “güneye inmesini engellemek” için ABD’nin devreye soktuğu “Yeşil Kuşak Projesi”, İslam’ın radikal/cihatçı söylemine destek vererek, “cihad”ın yıllarca Müslümanlar tarafından “ihmal edilen” bir görev olduğunu vurgulamıştır². Sovyetler Birliği’nin 1989 yılında Afganistan’dan çekilmesiyle, Afganistan savaşçıları bu kez ABD ve İsrail’i düşman olarak görmeye başlayıp, ABD’ye ile mücadeleye giriştiklerinde, Soğuk Savaş döneminin “kıvılcık tehdit”inin yerini “yeşil tehdit” almıştır. Hemen aynı dönemde, öncülüğünü E. Mortimer, D. Pipes, J. Esposito, M. Ruthven, E. Sivan, R. Dekmejian ve M. Watt gibi İslam dünyası üzerine yaptıkları çalışmalarla ün kazanmış akademisyenlerin, gazetecilik

---

² Washington, Soğuk Savaş döneminde, SSCB’nin Müslüman halklarını “Sovyet gücünün yumuşak karnı”, Moskova’ya karşı kullanılabilir potansiyel bir güç olarak değerlendirmiştir. ABD yanlısı diktatörlerle sıklıkla gizli anlaşmalar yapan Washington, pek çok ülkedeki İslamcılara yerel komünist partilerle mücadele etmeye teşvik etmiştir. Bununla ilgili en iyi bilinen örnek, ABD’nin 1980’lerde Afganistan’daki Sovyet işgalinde mücahitlere verdiği destektir. Dönemin ABD başkanı Ronald Reagan bu mücahitleri, “ahlaki açıdan Amerika’nın kurucu babalarına eşdeğer” şeklinde tanımlamıştır (Fuller, 2010: 276).

üslubuyla karışık bir tarzda yazdığı çok sayıda kitap yayınlanmış; yeni kavramsallaştırmalar, tasnifler, metodolojik aygıtlar ve çok sayıda araştırma merkezi kurulmuştur. Bu çalışmalar, 1980’li yılların başında Sovyetlerin sıcak denizlere inmesine set teşkil eden Afganistan cihadının, anti-Amerikan İran Devrimini Amerikan stratejisi açısından dengelemesi dolayısıyla, daha objektif görünümlü bir nitelik taşısa da; Sovyetlerin çöküşüyle ivme kazanan İslam tehdidi kavramsallaştırması ile birlikte, daha politik içerikli, daha kategorik ve dışlayıcı bir üsluba yönelmiştir. Bu değişimde Filistin’deki İntifada’nın İsrail’i sıkıştırmaya başlamasının Yahudi kökenli Batılı araştırmacılar üzerinde yapmış olduğu etki de önemli rol oynamıştır. Bu tür çalışmalar İslam dünyasındaki uyanışın iç siyasi yapıları ve uluslararası sistemi ne şekilde etkileyebileceğine ve bu olgudan nasıl istifade edilebileceğine yönelik sorulara odaklandığından, pragmatik kullanımı olan önyargılı tanımlamalar, tasnifler, genellemeler ve basitleştirmeleri ön plana çıkarmıştır (Davutoğlu, 1997: 4-6). Bunlardan biri olarak cihad, içeriği tümüyle görmezden gelinerek, Batı dünyasında “İslami” tanımlı terörün adı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Özellikle Batılı akademik çalışmalarda karşılaşılan cihad ve terörizm arasında kurulmuş bağlantı, çoğunlukla cihad kavramının iradi ya da gayri iradi bir biçimde yanlış tanımlanması ve İslami bağlamda irdelenmemesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin Wiktorowicz (2005: 94) “Radikal İslam’ın Soykütüğü”nü incelediği makalesinde; cihadi düşüncenin gelişimini, klasik İslam’da mevcut olan şiddet kullanımı ve savaş haline ilişkin ciddi sınırlamaların erozyona uğratılmasıyla karakterize eder ve giderek artan oranda şiddetin yaygınlaşmasıyla ilişkilendirir. Bu çerçevede kavramlar üzerinden ilerleyen Wiktorowicz’e göre çoğu İslam bilimcisi, tarih boyunca, mürtedleri açıkça Müslüman olmadıklarını ifade eden ya da İslam’ın temel prensiplerini (ibadet, Muhammed’in peygamberliği, tek tanrı gibi) reddedenler olarak tanımlarken; cihadçılara göre mürted, İslam hukukunu uygulamayan ve izlemeyen liderler olarak tanımlanmaktadır. İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu içinde hardal zerresi kadar inanç

taşıdığı ve ibadetlere izin verdiği müddetçe yöneticilerin şiddet içerikli başkaldırılarıyla indirilmesini reddederken; cihadçılar İslam hukukunu radikallerin yorumladığı biçimde yorumlamayı reddeden yöneticilere karşı cihadın ilahi bir görev olduğuna inanırlar. İslam tarihi boyunca genel kabul savaşta sivillerin hedef alınamayacağı iken, el-Kaide sivil kavramını Batı demokrasisinde yaşayan herkes olarak tanımlamıştır. Wiktorowicz'in yaptığı kavramsal ve kuramsal yanlışlar³ bir tarafa, cihadı Kur'an'ın öngördüğü savunmacı ilkeler bütünü olarak tanımlamak yerine, içeriğini giderek artan oranda şiddeti kapsayacak biçimde genişleten bir düşünce sistemi olarak değerlendirmesi oldukça ilginçtir. Cihad'ın diyalektik sorgulamasına girişen Lewis'e (1990: 49) göre; Tanrı yolundaki kutsal savaşta (cihad) İslam adına savaşanlar, Tanrı için savaşıyorlarsa, savaştıkları karşı tarafın da Tanrıya karşı savaştığı sonucu çıkarılabilir. Kural olarak İslam devletinde en yüksek egemenlik sahibi Tanrı olduğundan, aynı zamanda Tanrı, ordunun da en üst komutanıdır. Dolayısıyla ordu Tanrının ordusu, düşman da Tanrının düşmanıdır. Tanrının askerlerinin görevi, Tanrının düşmanlarını mümkün olduğunca çabuk, Tanrının onları cezalandıracağı yere göndermektir.

Cihadı kavramsal olarak tanımlama problemi yanında, onu doğrudan terörizmle ilişkilendiren çalışmalar da dikkat çekicidir. Bu kapsamda yapılmış ilk çalışma Rapoport'a aittir. Thugların Hinduizm ile, Haşhaşilerin İslamiyet ile, Sicariilerin Yahudilik ile bağlantısını, bir diğer ifadeyle her üç örgütün dini kaynaklarını, incelediği makalesinde Rapoport (2009: 664-665) İslam'ın rakipsiz bir biçimde bu dünyadaki sosyal yaşam biçimlerini dönüştürmeyi amaçlayan manevi mesajlar verdiğini ve bu yönüyle İslam'da terörün, Hinduizm'de bulunmayan ek

---

³ Mürted, İslam dininden dönen ve ayrılan kişiye verilen isimdir. Bu çerçevede Wiktorowicz'in yaptığı tanımlama "mürted"ler için değil, gayrimüslim ya da bir dine inanmayanlar için uygundur. Ayrıca İslam'da idareciye itaat konusu, Sünni ve Şii fikhında farklı içeriğe sahiptir. Genel olarak Sünni teoride Allah'ın emirlerine uyduğu sürece idareciye itaat esas iken, Şii teoride idarecinin zor kullanılarak değiştirilmesi meşru kabul edilir.

bir boyuta sahip olduğunu; örneğin şehitliğin, hem dini yaymak hem de inananların kuşkularını yok etmek için en merkezi belki de en kritik mesaj olduğunu belirtir. Devamen İslami hareketlerin büyük çoğunlukla Şiilikle ilişkili olduğunu iddia eden Rapoport, Mehadinin gelmesiyle birlikte kutsal savaşa (cihada) liderlik edeceğini ve cihadın, silahlı devrimci bir mücadele anlamında mükemmel bir toplumsal düzenin oluşturulması için gerekli yöntem olduğunu açıklar ve bunu Haşhaşilerle ilişkilendirir. Ranstorp'a (1996: 47) göre ise terörize olma süreçlerinde inananlar bir tehlike ya da krizin varlığını hissettiklerinde dinden çeşitli şekillerde istifade ederler. Bu çerçevede psikolojik ve fiziksel baskılara karşı bir sığınak olarak amaçları belirlenmiş asırlık idealler sunan dinlerine sığınabilirler ya da siyasal hareket veya eylemcilik için dinin temin ettiği araçlardan faydalanabilirler. Bu kapsamda örneğin İslam'da var olan cihad, mütecavizlere, zorbalara ve "yoldan çıkmış Müslümanlara" karşı savaşı açıklamaktadır. Dolayısıyla İslam, siyasal eylemlilik bağlamında önemli bir enstrüman sunmaktadır. Terörizmi, İslami radikalizm ve şiddet içeren cihadın birleşimi olarak açıklayan Springer ve diğerlerine (2009: 1-3) göre Müslümanlar cihadı, Hıristiyan inançların sonucu olarak İslam inancına karşı çalışan ya da kutsal yerleri istila edenlere yönelik gereklilik olarak kabul etmektedirler. Radikal İslam ise 1980 sonrasında Hizbullah ve Hamas gibi yerel ya da bölgesel odaklı olmakla birlikte siyasal amaçlarını cihad olarak dile getiren İslami söyleme dayalı kitlesel hareketlerin ortaya çıkması; Kızıl ordunun Afgan mücahidleri tarafından yenilgiye uğratılması ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan geri çekilmesi; aynı zamanda geniş siyasal amaçları olan cihad yönelimli bir örgüt olarak El-Kaide'nin ortaya çıkması ile vücut bulmuştur. 11 Eylül sonrasında ise terörizmin altında yatan etkenlerin dönüşümü, cihadçı hareketlerin Amerika ve onun müttefiklerinin dünya çapındaki temel çıkarlarını hedef almasıyla ortaya çıkmıştır. Bu ekseninde küresel cihad ve İslami radikalizmin birleşimi olan terörizm, cihadçı hareketler tarafından benimsenmiş bilinçli taktiklerdir ve nihai hedefi hilafetin yeniden tesis edilmesidir. New York Polis Departmanı'nın " Batıda Köktencilik: Yerli Tehdit" adını taşıyan araştırması ise daha ilk satırında "İslam bazı

terörizm” tartışmasını açmakta ve eninde sonunda cihadcılarının, cihadçı Selefi İslam'ın hâkim olduğu ve iktidarın temelini oluşturduğu bir dünya hayal ettiği gibi bariz referanslar içermektedir (Pipes: 2013).

Cihad kavramına yüklenen bu pejoratif niteliğin arka planı değerlendirildiğinde, cihad ve terörizm arasındaki basit eşleştirme, oryantalist nedenler ve Müslümanlara ilişkin nedenler olmak üzere iki ana gerekçe ile açıklanabilir.

1. Terörizm Neden Cihad Olarak Adlandırılır?

1.1.Oryantalist Kökenler: Terörizm Yerine Cihad

Terörizmin cihad olarak tanımlanması ilk olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin değişen tehdit algısıyla ilintilidir. Özellikle enerji kaynakları ve enerji aktarım hatlarının güvenliğinin sağlanması yanında, Fuller'in (2005: 177) de belirtmiş olduğu ABD'nin jeopolitik kaygıları arasında yer alan İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve Arap-İsrail barış süreci, ABD'yi bölge üzerinde etkin denetim kurmaya yönelten ana unsurlar olarak belirtmiştir.

Bölgede denetim kurucu meşruiyet temeli ise açıkladığı gibi, Sovyet ve Komünizm tehlikesinin yerine “haydut devlet” tehlikesinin konulması ile sağlanmıştır. ABD Dışişleri Bakanı M. Albright'ın tanımlamasıyla haydut devlet, bir tarafa bağlı olmayan ve uluslararası sistemi sabote etme çabası güden ülkeleri ve onların sahip olduğu uzun menzilli füzelere dikkat çekmektedir. ABD'nin konjoktürel politikalarıyla bağdaşmayan devletler listesi biçiminde İran, Irak, Küba, Kuzey Kore, Libya ve Suriye olarak sıralanan “haydut devletler”, ABD güvenlik söyleminde SSCB ve Varşova Paktı'nın ardından yeni düşmanı betimlemeye başlamıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından ise Başkan W.Bush'un “ya bizimlesiniz ya da teröristlerle” ifadesiyle farklı bir boyut kazanan haydut devlet söylemi, yeni düşmanı ilan eden bir nitelik kazanmıştır (Akçay ve Akbay 2013: 18-21).

Terörizm ve cihad arasında bağlantı kurulmasına neden olan üçüncü faktör, ABD'nin 11 Eylül sonrasında karşılaştığı terör

tehdidinin köklerini Ortadoğu'daki demokratik olmayan rejimlere bağlayan söylemi olmuştur. Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası politikaları üzerinde etkili olan neo-muhafazakârlar, Ortadoğu'nun demokratik olmayan rejimlerinin İslami grupların siyasal sisteme katılmalarını engellediğini ve kendisini siyasal sistem içerisinde ifade edemeyen grupların aşırılaştığını iddia etmişler, dolayısıyla terörle mücadelenin ancak anti-demokratik rejimlerin demokratik değerlere dönüştürülmesiyle başarı kazanabileceğini iddia etmişlerdir (Özpek, 2012: 185). Böylelikle toplumu örgütleyici en yaygın gücün İslam dini olduğu sosyo-politik yapıda cihadın sistem dışına itilen, sistem dışında kalan/kalmayı tercih eden kişiler tarafından bir mücadele aracı olarak kolayca benimsenebilmesi, terörizmin cihad olarak sunulmasındaki toplumsal altyapı koşullarının rasyonelleştirilmesini kolaylaştırmıştır.

Dördüncü ve son olarak terörizmin cihad olarak sunulduğu, ABD'nin yeni düşman tanımlamasını meşrulaştırmaya dönük kimlik inşa sürecinde de önemli bir veri olarak kabul edilebilir. Lacan'ın ifadesiyle (Zizek, 2008: 249); öznenin oluşumu daima “öteki”ni varsayar ve ‘öteki’ni tanımlayan en önemli özellik, düzen bozma potansiyelidir. ‘Biz’ ne kadar istikrarsızlık getirmeyecek olan, düzenin yeniden üretimini sağlayan ve bu nedenle toplumun var oluş amacına uyansa ‘öteki’ de o kadar düzen bozma, istikrarsızlık getirme, düzenin işleyişini sağlayan gelenek, yasa, normların içini boşaltma potansiyeline sahip olan, tehlikeli olandır (Özçalık, 2008). Örneğin İngiltere Başbakanı Tony Blair’e (Pipes: 2013) göre “(...) *Geleceğin dünyasını yönetecek değerler nelerdir? Bu değerler hoşgörü, özgürlük, farklı olana saygı ve çeşitlilik mi yoksa gericilik, bölünme ve nefret mi? ... Bu, Gericisi İslam ve Ilımlı, Popüler İslam olarak adlandırdığım iki grup arasındaki bir mücadeledir. Ancak etkileri çok daha geniş bir alan[a yayılmaktadır]. Biz bir savaşın içindeyiz ama sadece terörizme karşı bir savaş değil, 21. yüzyılın başlarında dünyanın kendisini nasıl yöneteceği, küresel değerler ile ilgili bir savaş bu.*” Blair’in ifadelerinden de açıkça anlaşıldığı gibi; terörizmin cihadla eşdeğer tutulması esnasında ve sayesinde, “biz”in özgür dünyayı, “onlar”ın ise bu özgür dünyayı dini

temelli kaygı ve taleplerle ortadan kaldırmaya çalışan teröristler olarak kimliklendirilmesi meşrulaşmaktadır.

1.2.Müslümanlara İlişkin Retorik Kökenler: Cihad Yerine Terörizm

Kur'an'da bazen mutlak olarak bazen de “Allah yolunda”, “bizim için”, “kâfirlere karşı”, “mal ve canla” gibi kayıtlarla yapılması istenen veya övülen ya da yapılmaması yerilen “cihad”, İslam’ı anlatmak ve iyiliği hâkim kılmak için yapılan ve “Allah rızasını” hedef alan her türlü çaba (Yaran, 2004: 169) olarak tanımlanmaktadır. Cihad; içerdiği anlam bakımından başlangıçta Müslümanların hayatta kalabilmek ve müşrikler karşısında yaşam kurallarına sahip çıkabilmek için kendilerine yönelen düşmanlığa karşı göstermeleri gereken gayret olarak tanımlanmıştır. Daha sonra Mekke’li müşriklerin saldırılarına karşı sabır ve tahammül gösteren ve Müslüman cemaatle maddi dayanışma içinde olan toplu ve bireysel, etkin direniş anlamında kullanılmıştır (Ashmawy, 1993: 79). Ne var ki daha sonraki dönemde cihad kavramına yüklenen anlam, Müslümanların içinde buldukları her duruma uygun içerikte yeniden biçimlendirilmiştir. Örneğin VII. yüzyılda daha yüksek bir dindarlığa ulaşmak ve İslam’ın ahlaki ve toplumsal düzeni kurmak adına bir yükümlülük olarak görülen cihad, İslami kimliği kurmak ve oluşturmak için bir araç olmuştur. VIII. yüzyıl ile XVI. yüzyıl arası dönemde Emevi Devleti’nin sınırlarının genişlemesi ve bunu izleyen parçalanma ve İslam Devletlerinin diğer ideolojik sistemlerle temasa geçmesiyle dünyanın İslam memleketi (Dar’ül İslam) ve Savaş memleketi (Dar’ül Harb) olarak ikiye bölünmesi⁴ İslami topluluğa karşı tehdidin dış

---

⁴ Davutoğlu’na (1997: 36) göre, İslam medeniyetinin klasik hukukî çerçeveler içinde yaptığı Dar-ul İslam ve Dar-ul Harb ayrımının öngördüğü ikili mekân tasnifi, merkez-çevre ilişkisini yansıtan mutlak anlamda ayırıştırılmış bir mekân idrakinden çok, hukuki zorunlulukların ortaya çıkardığı pratik bir ayırmadan ibarettir ve İslam hukukunun uygulanabilirlik alanlarını tesbite yöneliktir. Bugün bu ayrıma istinaden İslamiyet’in belli mekânları sürekli bir savaş alanı olarak gördüğü iddiasını ileri sürenler, bu hukukî kavramın ortaya çıkış sürecinden çok, kavramın kelime olarak tercüme edilmesine dayanmaktadırlar. Müslümanlar ne Dar-ul Harb’i ikincil ve

kaynaklardan geldiğinin altını çizmiş; bunun yanında İslami zorunlulukları yerine getirmeyi reddedenlerin imanı tehdit eden birer iç düşman olarak kabul edilmesiyle cihad bu kez, İslam'ı iç ve dış düşmanlara karşı savunmak için bir teoloji durumuna gelmiştir. XVII ve XIX. yüzyıl arasında Müslüman dünyanın büyük bir kısmının Avrupalı ülkeler tarafından sömürgeleştirilmesi karşısında yerel siyasal-dinsel otoriteler, direnişin başlangıç aşamalarını cihad çerçevesinde örgütlemiş, Batı sömürgeciliğine karşı direnişte cihad öğretisi azami önem taşımıştır. XX. yüzyıl ortalarında ise milliyetçi projelerin başarısızlığının sonucu olarak, bir İslam devletinin kurulmasını hedefleyen bölgesel kimlik politikaları, cihadı bunu gerçekleştirmek için savunan birçok Müslüman örgüte esin kaynağı olmuştur (Hassan, 2010: 110-121).

Günümüzde ise cihadın bazı Müslümanlar tarafından başvuru terörizmi meşrulaştırmaya hizmet eden bir retorik haline geldiğini ifade etmek mümkündür. Böylelikle yöntem olarak seçilen terörizm konusunda, kitleleri ikna etmede birincil rolü oynayan dini referans cihad olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak önemle altı çizilmelidir ki; bizatihi Müslümanlar tarafından cihadın terörizme ilişkin retorik durumuna gelişi, bir başka ifadeyle terörizmin dini referansla cihad olarak sunulması bilinçli bir kurgudan çok bir inanmışlığın neticesidir. Zira bir kısım Müslümanlar tarafından onaylanan bu yöntem, diğer Müslümanlar tarafından şiddetli biçimde eleştirilmektedir ve sorunun kökeni tümüyle İslam'ı yorumlama biçimiyle ilişkilendirilmelidir.

Örneğin; Hanefiler ile birlikte Hanbeli ve Maliki hukukçuların çoğunluğuna göre İslam' da savaşın sebebi, inanmayanların Müslümanlara savaş açmaları ve tecavüzkâr olmalarıdır. Şafiiler, Zahiriler ile bazı Hanbeli ve Maliki hukukçular ise onların kâfir olmalarını başlı başına bir savaş sebebi saymışlardır (Özel, 1993: 528).

---

edilgen bir mekân kategorisi olarak dışlanmışlar; ne de zamanla hukukun uygulanabilirliği açısından Dar-ul İslam haline gelmiş Dar-ul Harb topraklarını diğer medeniyet unsurlarından tümüyle tasfiye etmeye yönelmişlerdir.

Bu yorum farklılaşmasının altında yatan neden, doğrudan doğruya İslâm düşüncesinde var olan akılcı (rasyonalist) ve lafızcı (literalist, naklî) akımların bir sonucudur. İslam düşüncesindeki rasyonalizm bilgi nesnesini aklî düşünme biçimine göre ele alıp, bunun aksi olan şeyi de redderken; literalizm metne ve onun yazılı nakline bağlılığı esas alan bir tutum sergiler (akt. Kazanç, 2010: 94). Bu bağlamda literalist yaklaşım, özellikle Kuran'ı anlama ve uygulamada doğrudan doğruya vahyin görünen ve okunan biçimini esas alarak; tarihsel, toplumsal ve geleneksel bağlamları yok sayar, akli devre dışı bırakan bir metodolojiyi merkezine alır⁵. Kur'an ve sünnetin görünen yüzü dışındaki her tür yaklaşım ve değerlendirme biçimini, kesin olarak Allah'a muhalefet olarak değerlendiren İbn Hazm'a (akt Taştan, 1996: 150) göre bunun ana nedeni; dinin tamamlanmış olması ve onda herhangi bir artma ya da eksilmenin olmayacağıdır. Çünkü dinin tamamı, Allah'ın “zikri indiren biziz, onu muhafaza edecek olan da biziz” sözü uyarınca koruma altındadır.

Delayısıyla İslam'ı literal yorumlayan bir Müslüman açısından din, okuduğunu duyduğu kadardır ve dikkat çekici biçimde bugün kendisini “cihadçı” olarak tanımlayan terörist örgütlerin büyük kısmı - El Kaide'den IŞİD'e- kendisini, literalist akımın içinde yer alan Selefiye içinde konumlandırmaktadır. Teolojik bir çalışma alanı olması itibarıyla bu konumlandırma bir kenara bırakıldığında, altı çizilmesi gereken nokta, özellikle cihad ayetlerinin literal bakış açısıyla değerlendirilmesinin yarattığı sonuçtur. Örneğin “*Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün*”⁶ ayeti, literal açıdan değerlendirildiğinde,

---

⁵ Örneğin İbn Hazm'ın (akt. Taştan, 1996: 149-150) “Allah'ın “biz kendi kavminin lisanı ile olmaksızın hiçbir peygamber göndermedik, ta ki onlara açıklasın” [şeklindeki] sözü, Kur'an'daki ve haberlerdeki [sünnet nasslarındaki] her nassın zahirinin muktezası üzerine kabul edilmesini zorunlu kılar. Kim herhangi bir nassı Arapça dilindeki muktezasının dışında hamlelerse, Allah Teâla'nın sözüne ve hükmüne muhalefet etmiş olur, yüce Allah'a batılı ve O'nun sözünün aksini isnad etmiş olur” biçimindeki değerlendirmesi, Kur'an ve sünneti yorumlamada kullanılan literal tavrın en katı örneklerinden biridir

⁶ Tevbe 9/5

Müslüman terörizmine içkin cihadi retorik hazır hale gelmektedir. Oysa aynı ayet sure bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde “(...) *her türlü anlaşma imkânının ortadan kalktığı ve artık bütün diplomatik ilişkilerin kesilip savaş durumunun ortaya çıktığı*” haller kastedilmektedir. Nitekim “4. âyette “Anlaşmalı olduğunuz müşrikleri öldürmeyin.” denmekte, ayrıca 6. âyette, savaş sırasında sığınma veya koruma (eman) talebinde bulunan müşriklerin de savaşın dışında tutulması emredilmektedir. Yani âyetler[in], fiilî bir savaş durumuyla ilgili” olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır (Bulaç, 2004).

İslam dünyası açısından daha vahimi, literal yorumlama biçiminin “şeyh-mürid” ilişkisi içinde aktarımıdır. Dini eğitimin niteliksel olarak yoksun kaldığı kapalı toplumlarda İslam’ı öğrenme biçiminin geleneksel yollarla gerçekleşmesi, bireylerin eğitimden bağımsız düşünmesini engellemektedir. Dolayısıyla “hoca”nın aktarım biçimi, kolayca öğrencinin düşünce ve yaşam biçimi haline geçebilmekte, radikalleşmeyi destekleyen faktörlerin⁷ devreye girmesi ile birlikte literal yorum biçimi, dış dünyaya meydan okumanın temel argümanı olabilmektedir. Böylelikle Müslümanların en önemli savunma aracı olarak cihad, bizatihi Müslümanlar tarafından terörizmin adı olarak konulabilmektedir.

2. Cihad Neden Terörizm Olarak Adlandırılmaz?

Müslümanlar tarafından gerçekleştirilen terör eylemlerinin, cihad olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı, terörizm ve cihadın kavramsal olarak, unsurları, nedenleri ve türleri bakımından karşılaştırılması ile mümkün olabilir.

---

⁷ Ayrıntılı bilgi için Ahmad Javid, (2015), “5 Paths to Islamic Radicalization”, **The National Interest**; Francis, Matthew, (2012), “What Causes Radicalisation? Main lines of consensus in recent search.” **Guides**; Veldhuis, Tinka, Jorgen Staun, (2009), **Islamist Radicalisation: A Root Cause Model**, The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael

2.1.Kavramsal Olarak Cihad ve Terörizm

Cihad; Müslümanların dünyayı yeniden düzenlemek ve yolsuzlukların kökünü kazıyarak ahlaki bir sosyo-politik düzen kurmak için “Allah’a inanmak, ibadetleri yerine getirmek, zekât vermek, marufu emir ve münkeri nehyetmek”le görevlerini yerine getirme amacıyla donatıldıkları bir araçtır (akt. Rahman, 1995: 9). Etimolojik açıdan Arapçada belirli bir hedefe yönelen çaba anlamını taşıyan cihad (Ashmawy, 1993: 75), İslami terminoloji açısından Batıl karşısında bir kimsenin kuvvet ve yeteneğini Allah yolunda savaş, mücadele veya çaba yoluyla harcaması anlamında kullanılmaktadır (akt. Mohammad, 2008: 258). Bu çerçevede en geniş tanımlamasıyla cihad, bir Müslümanın dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek; iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak; İslam’ı tebliğ etmek; nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek ve bunun için bütün gücünü sarf etmesi olarak tanımlanabilir (Yılmaz,2013: 288). Dolayısıyla kişinin devamlı olarak dini açıdan kendini Allah rızasına yöneltme çabası olarak cihad, dünyevi düşüncelerin değersiz görünmesi ve silinip gitmesine sebep olacak derecede dikkati Allah'a yönelten bir inancı gerektirir. İkinci olarak, hayatın, kişinin ya da malın (gerektiğinde) Allah yolunda feda edilmesini içine alan sürekli bir faaliyeti talep eder⁸ (Serci, 1994: 117). Buradan yola çıkarak, cihadın hem iç hem de dış boyutlu bir kavram olduğunu ifade etmek mümkündür: Cihadın iç boyutunda nefsinin kişiye telkin ettiği kötülüklerle karşı mücadele ederek yaratılış amacını gerçekleştirebilmesi varken; cihadın dış boyutunda savaş yani sıcak çatışmadan çok daha geniş kapsamlı bir içerik bulunmaktadır. Sadece bir yönüyle savaşı ifade eden cihad, Hanefi hukukçularına göre devletin klasik dört fonksiyonundan⁹ biri olarak; ne Marksizm'deki gibi “sürekli devrim”

---

⁸ “İman eden, hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenlerin Allah katında dereceleri daha büyüktür. İşte kurtuluşa erenler onlardır.” (Tevbe Suresi [9]: 20)

⁹ “Hükümlerlik ve egemenliği temsil etmek (Cuma namazının kıldırılması)”, “ortak ve bölünemez hizmetler için vergi toplayıp harcamak (Fey’)", “iç güvenlik ve yargının

veya Nazizm'deki gibi “bütün dünya Alman ırkının üstünlüğünü kabul edinceye kadar çatışma” gibi devamlı bir çatışma politikasını ifade eder ne de bireylerin, sivil topluluk, cemaat veya siyasî grupların kendi başlarına başkalarına karşı kullanabilecekleri bir araçtır. Cihad ancak meşru kamu otoritesinin yetkisinde olan bir mücadeleyi ifade eder (Bulaç, 2004) ve dolayısıyla meşru müdafaa kavramına çok güçlü bir atıf yapar.

Klasik literatürde yer bulan terörizmin günümüzde biçim değiştirdiğini savunan ve değişiklikte kullanılan yöntem ve araçlar kadar dinin artan öneminden söz eden yaklaşımlar, “yeni terörizm” ve İslam arasında doğrudan ya da dolaylı bağ kurabilmektedir. Örneğin Rapoport (2003: 13), tarihsel olarak terörizmi dört dalga halinde incelemekte son dalgayı “dini dalga” olarak tanımladıktan sonra, bu dalganın merkezine, kendi deyimiyile kalbine, İslam’ı yerleştirmektedir. İslam’a doğrudan vurgu yapmamakla birlikte Juergensmeyer (1997: 20) de dini milliyetçiliğin yükselmesi ile birlikte artık terörizmin “post-modern” hale geldiğine işaret etmektedir. Buna rağmen terörizm kavramı içeriği bakımından kabaca “siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör içeren bir strateji anlayışı” (akt. Baharçipek, 2000: 12) olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda sıklıkla birbirine karıştırılan terör ve terörizm kavramları arasındaki temel fark; terörün stratejik eylem, terörizmin ise stratejik söylem olduğudur (Bal, 2006: 8). Dolayısıyla terörizm bir ideoloji, bir doktrin ve hatta sistematik bir fikir olarak değerlendirilemez. Terörizm bir yöntem, taktik, strateji, bir bakıma da savaş biçimidir. Bu noktada Kupperman’a göre terörizmle klasik askeri stratejilerin esasları birbirine uygunluk göstermektedir. Mallin’e göre ise terörizm temelde psikolojik bir savaş biçimidir (Yayla, 1990: 339). Bununla birlikte terörizmin geleneksel savaş veya savaşım yöntemleriyle ulaşılabilecek sonuçların peşinde olmadığını da belirtmek gerekir. Zira teröristler ne bir alanı/mekânı zapt eder ne de rakiplerinin güçlerini tümüyle yok ederler; çoğu zaman buna yetecek

---

bağımsızlığını korumak (Hadlerin uygulanması)” ve “ülkenin dış savunması (Cihad ilân edilmesi)”

güce de sahip değillerdir. Bunun yerine insanları çok derecesinde sarsacak eylemleriyle bir davaya ya da siyasal anlaşmazlığa dikkat çekmek isterler. Bu çerçevede terör yoluyla; insanların belirtilen dava ya da anlaşmazlık karşısında taraf olmalarını sağlamak, bir yandan tanıtım ve reklam yaparken bir yanda da güç ve etki izlenimi yaratmak, fidye almak, örgüt üyesi mahkûmların serbest bırakılmasını sağlamak, topluma mesaj iletmek ya da rehin alma girişimleriyle çeşitli makamları ödün vermeye veya karar almaya zorlamak, kargaşa yaratarak toplumun direnme/dayanma gücünü kırmak; yerleşik toplumsal ve siyasal düzeninin zaafalarını belirginleştirerek ardındaki toplumsal desteği zayıflatmak, intikam almak ve baş eğdirmek ya da itaat sağlamak gibi amaçlardan bir veya birkaçı hedeflenir (Ergil, 1991: 174-176).

2.2.Meşruiyet Kaynakları Bakımından Cihad ve Terörizm

Cihad mümkün olan her yolla, dünyaya iyilik yapma ve şerri önlemeye çabalama görevidir ve bir Müslümanın hayatının her aşamasında uygulaması beklenir. Bu görev savaş alanındaki çatışmayı içine alsın da cihadı münhasıran savaş olarak düşünmek ilk Müslümanların tarihi deneyimini yanlış değerlendirmekten başka bir şey değildir (Ebu Süleyman, 1985: 131). “*Allah yolunda hakkıyla cihad ediniz*”¹⁰ ayetindeki “hakkıyla cihad” sözlerinin açıklamasında tefsirlerden yola çıkarak cihad üç kısma ayrılabilir: birincisi açıkça kendini belli etmiş düşmanla yapılan cihad (savaş), ikincisi şeytanla yapılan cihad ve üçüncüsü nefisle yapılan cihaddır (akt. Demirci, 2007: 15). Fîrûzâbâdî’ye göre Kur’an’da cihad edilmesi gereken düşmanlar, açık düşmanla cihad, şeytanla cihad ve son olarak nefistir. Dış düşmanla savaş anlamındaki cihad, İslami literatürde farz-ı kifâye yani, Müslümanlardan bir kısmının yerine getirmesiyle ötekilerin üzerinden sorumluluğun kalktığı bir yükümlülük iken; nefisle savaş farz-ı ayn yani, herkesi ilgilendiren bir konudur (Köse, 2007: 44-45).

---

¹⁰ Hac, 22/78

İslam hukukunda cihadın¹¹ meşruiyetine ilişkin iki ana yaklaşım bulunmaktadır. Buna göre İslam hukukçularının çoğunluğu savaşın meşruiyet sebebinin düşmanın tecavüzü olduğunu belirtirken; Şafiiler ve onları destekleyen kimi hukukçular savaşın meşruiyet sebebi olarak küfür yani Müslüman olmamayı yeterli görürler. Bununla birlikte Savaş sebebinin küfür olduğunu ileri süren hukukçuların bu hükme varırken yaşadıkları dönemin konjontürel şartlarından etkilenmiş olduklarını ifade etmek gerekir. Kaldı ki; kişilerin Müslüman olmaları için savaşmak, savaş sırasında ölenler için bu imkânı ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla Müslümanlara silahlı saldırıda bulunmayan gayrimüslimlere karşı öncelikle yapılması gereken şey onlarla savaşmak değil barışçı davet yollarına başvurmaktır (Özel, 1993: 529-530). Nitekim bu çerçeveyi kullanan Mevdudi'ye (2006: 62-63) göre Kâfir, müşrik, tabiatperest mühlid kimselerden hangi zümre olursa olsun, küfür ve şirklerinden vazgeçmeleri, fitne ve fesadı terk edip çekilmeleri için anlayış dairesinde ve liyakatli bir biçimde kendilerine nasihat verilir. Bu nasihatleri, sözleri ve öğütleri dinlemeyip savaş yolunu tutarlarsa, yeryüzünün iktidarını ele geçirmek için çalışıp, yeryüzünde hâkim olması gereken ilahi kanunlar yerine kendi yaptıkları batıl kanunları yürürlüğe koymak yoluna giderlerse ve bu hareketin neticesinde Allah'ın kullarını, Allah'tan başkasına kul etmek için zorlarlarsa buna fitne ve fesat denir. Fitne ve fesat ise kılıç zoru ile ortadan kaldırılmalıdır.

İslam hukukçuların çoğunluğu tarafından kabul edilen cihadın meşruiyet şartlarından ilki ise cihadın, ancak kendini savunmak ve ibadet özgürlüğünü yerleştirmek için yapılmasıdır¹². Dolayısıyla savaşa

---

¹¹Batılı literatürde özellikle cihadın terörizmle denkleştirilen karşılığı savaş olduğundan, çalışmanın geri kalanında cihadın kendisini belli etmiş düşmanla yapılan savaş boyutu ele alınacaktır. Bu çerçevede Kur'an'da, "iki grup arasında meydana gelen silahlı çatışma" anlamındaki savaş karşılığında harb ve kıtal kelimelerinin (Özel, 1993:528) kullanıldığını belirtmek gerekir.

¹² "Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın, ancak aşırı gitmeyin. Elbette Allah aşırı gidenleri sevmez." (Bakara 2/190)

sadece kendini savunmak için izin verilmiştir (Yaran, 2004: 170). İkinci olarak cihadın meşru olabilmesi için bir takım şartları yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bu şartlar a) savaşların Allah rızası ve Allah yolunda olması, b) müdafaa için olması, c) savaşta en ufak bir tecavüzün olmaması, d) düşmanın zorla işgal ettiği yerlerden çekilinceye kadar nerede olursa olsun öldürülmesi, e) nefsi müdafaa dışında Harem-i Şerif'te kan dökülmemesi, f) gayrimüslimlerle ilgili anlaşma ve karşı sorumlulukların titizlikle uygulanması için olması, g) para hırsı için yapılmamasıdır ve bu şartları taşımayan tüm savaşlar İslam'a göre gayri meşrudur (Hamidullah, 2007: 206). Üçüncü olarak savaşa başlanıldığında kadın, çocuk, yaşlı ve hasta erkeklerin öldürülememesi, ağaçlara ve mahsullere zarar verilememesi ya da düşman anlaşmak istediğinde barışa engel olunmaması gerekmektedir (Serci, 1994: 117). Dördüncü ve son olarak düşman tarafın kadınlarına tecavüz etmek ve onlarla gayrimeşru ilişki kurmak yasaktır (Yaman, 2009: 193). Müslümanlar arasında cihad ise ancak iki gruptan bir diğerinin Allah'ın emirlerinden ayrılıp diğerine saldırması durumunda mümkündür. Fakat bundan önce iki grup arasında uzlaşma zemini aranmalı, saldırgan tarafın vazgeçmesi durumunda çatışma kesilmelidir¹³. Bununla birlikte peygamberin Müslümanın canı ve malı Müslüman'a haramdır¹⁴ hadisi, Müslümanlar arasında çatışmadan önce uzlaşımın oluşturulmasını elzem kılar.

Siyasal şiddetin özel bir türü olan ve bir felsefe ya da siyasi bir hareket olmayan terörizmin ise beş ana karakteristiği bulunmaktadır (Wilkinson, 2000):

1. Kastidir, önceden planlanmıştır ve terör ya da aşırı korku iklimi yaratmayı amaçlar

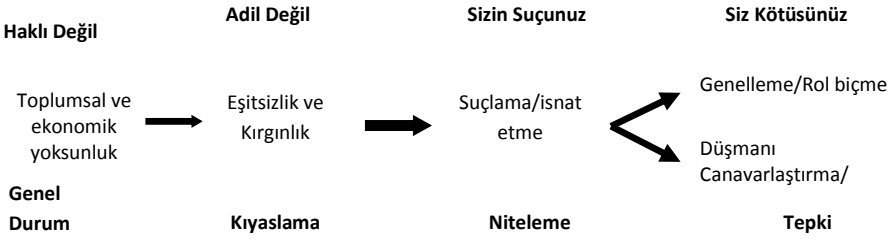
---

¹³ “Ve eğer mü'minlerden iki grup savaşlırsa, o zaman ikisinin arasını düzeltin. Fakat, eğer ikisinden biri diğerine saldırırsa, o taktirde saldıran grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın. Bundan sonra eğer dönerse, böylece ikisinin arasını adaletle düzeltin, (onlara) adil davranın (diğerine zulmetmeyin). Muhakkak ki Allah, adaletle davrananları sever”(Hucurat 49/9).

¹⁴ Müslim, “Birr”, 32,

2. Şiddetin doğrudan mağdurlarından ziyade çok daha geniş bir kitle ya da hedefe yönelir.
3. Doğası gereği sivilleri de içine alan sembolik hedefleri ve rastgele saldırıları kapsar.
4. Gerçekleştirilen şiddet eylemleri toplum tarafından görülür.
5. Genel olarak siyasal davranışa bir biçimde nüfuz etmeyi denemek için kullanılır.

Bu beş genel karakteristik çerçevesinde terörizmin üç ana unsura sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu üç ana unsurun ilki olan şiddet, hemen bütün terörizm tanımlamalarının ortak noktasıdır. Terörizmin içinde barındırdığı şiddeti, kriminoloji ve ceza hukukunun konusu olan şiddetten ayırmak için literatürde “siyasi şiddet” kavramı kullanılarak şiddetin siyasi niteliği öne çıkarılmaktadır. Terörizmde şiddet, şiddet kullananların kişisel menfaatlerinden veya ihtilaflarından doğmaz. Kişisel güdülerin etkisi olsa dahi bu ideolojik yorumlarla perdelenir ve fakat hiçbir zaman kendi başına bir amaç oluşturmaz. Kendi başına kullananın nihai hedefine varması için de yeterli olmaz (Yayla, 1990: 340-341). İkinci olarak içerisinde siyasal mesajın bulunması, terörizmi diğer adi vakalardan ayıran en önemli unsur olarak kabul edilir (Arıboğan, 2005: 121). Özellikle gelişmiş kitle iletişim ağından da yararlanarak bir “davaya” ya da siyasal bir “anlaşmazlığa” dikkat çekmek amacıyla başvuru radikal bir duyuru yöntemi olarak terörizm, giderek karmaşıklaşan, kalabalıklaşan, farklılaşan diğer taraftan sağlanan ilerleme ve zenginliğe karşın eşitsizliklerin derinleştiği, haksızlıkların belirginleştiği dünyada (Ergil, 1991: 172-173), geniş gruptan etnik/ ekonomik/sosyokültürel/dini nedenlerle ayrılan, ayrımcılığa maruz kalan, aşağılanan bir alt grubun varlığı öfke ve intikam duygularının şiddete dönüşmesine neden olabilmektedir (Kızıl, 2013: 89). Bu şartlar altında Borum’a (2004: 28) göre terörizmin siyasal içeriğinin oluşumunda beş aşama söz konusudur

Kaynak: Borum, 2004: 29

Yukarıdaki şekilden de görülebileceği gibi ilk aşamada çevreden kaynaklanan fark edilir yoksunluk ya da sınırlamaların eşlik ettiği bir memnuniyetsizlik duygusu ya da şikâyet vardır. Bu terörizmin başlangıç noktasını oluşturur. İkinci aşamada genel durumla kıyaslanarak algılanan farklılıklar belirginleştirilerek adaletsizlik olarak değerlendirilir ve beraberinde kırgınlığa yol açar. Üçüncü aşamada kendisini adaletsizliğin mağduru olarak gören grup, bir başkasını bu adaletsizliğin sorumlusu olarak kabul eder. Son aşamada birikmiş kırgınlıklar ve öfke bu hedefe yöneltilir.

Üçüncü aşamada ise siyasal içerikli bir hedef doğrultusunda oluşan terörist bir örgüt, her şeyden önce biz ve birlik duygu ve bilinciyle bir araya gelmiş, birincil ve ikincil ilişkilerin aynı anda ve gerektiğinde kullanıldığı bir grup niteliği taşır. Bu grubun üyeleri, belirlenmiş örgüt amaçlarını gerçekleştirmede kendileri açısından meşru ve olması gereken bir işbirliği oluştururlar. Böylelikle her terörist örgüt, kendisi için anlamlı özel hedefi doğrultusunda, eylemde bulunmak amacıyla, örgütlü bir yapı içine girer (akt. Çağlar, 1997: 124).

2.3.Nedenleri Bakımından Cihad ve Terörizm

Sadece silah ile yapılan manasında kullanılsa bile cihad, Köse'ye (2007: 59-64) göre savunma savaşı karakteri taşır ve meşru müdafaa, barış anlaşmalarının bozulması, elçilerin öldürülmesi, düşmanla işbirliği yapılması ve son olarak yabancı bir ülkede yaşayan Müslümanların inançları nedeniyle şiddet ve işkenceye maruz kalmaları

durumunda yardım talep etmeleri nedeniyle yapılabilir. Bununla birlikte insanları İslam'a girmeye zorlamak için, yayılcılık ya da üstünlük gösterisi için de savaş yapılamaz (Hamidullah, 2007: 206).

Çok sayıda faktörün bir araya gelmesiyle ortaya çıkan terörizmin tek bir nedeni olduğunu ifade etmek güçtür. Ancak yine de terörizmin genel olarak siyasal, toplumsal, ekonomik, etnik ve uluslararası nedenlerle ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür.

Terörizme neden olan siyasal nedenleri siyasetin yapısal sorunlarından kaynaklanan faktörler ve ideolojik faktörlere bağlamak mümkündür. Türkiye Barolar Birliği'nin (2006: 143) Raporu'na göre diğer nedenlerden bir ya da bir kaçının varlığıyla devreye giren siyasal nedenler arasında; ülkedeki rejimin oturmamış olması, hükümet otoritesinin yetersizliği, eski rejime duyulan özlem, hükümet otoritesinin bazı grupların lehine kullanılması, siyasi partiler arasında uzlaşmazlık, yasama, yürütme, yargı ve devlet organları arasında güçlü fikir ayrılıklarının doğması, kronikleşen hükümet bunalımları, devlet kurumlarının yozlaşması, yolsuzlukların artışı, iktidarın kendisini yenileyememesi ve devletin acze düşmesi sayılabilir. Niteliksel olarak siyasetin yapısal sorunlarından kaynaklanan bu nedenler, özellikle sosyo-ekonomik koşullarla bir araya geldiğinde mevcut sistemi ortadan kaldırarak yeni bir siyasal sistem oluşturulmasını öngören ideolojilere zemin hazırlayabilirler.

Terörizmin toplumsal nedenleri, sosyalleşme sürecini belirgin biçimde etkileyen süreç ve aktörlerin bireylerin grup davranışına doğrudan etkisiyle açıklanabilir. Savaş ve işgallerin sürdüğü, sürtüşme ve çatışmanın sıklıkla yaşanarak alışılmış bir davranış kalıbına dönüştüğü, şiddet sarmalının birey ve grup ilişkilerini etkilediği mevcut toplumsal kültürün benimsenmesi hatta bu gerilim ve çatışma kültürünün yoğun ve uzun süre yaşanması neticesinde yeni kuşakların bunu "normal" olarak algılayarak sürdürmeleri sık rastlanan bir olgudur. Dahası şiddet ve terör içeren eylemlere ilham kaynağı olan ve meşruiyet zemini hazırlayan sürtüşme ve çatışma kültürünün

normalleşmesi, sosyal yapıda değişimi zor inanç ve tutumların inşasına yol açmakta ve şartlar değişmedikçe kendini sürekli yeniden üretmektedir (Küçükcan, 2010: 41-42). Ayrıca göç, gecekondulaşma, hızlı nüfus artışı, moral değerlerin zayıflaması gibi sosyo-kültürel faktörlerin ürettiği sorunlar da terörizmin gelişmesine zemin hazırlamaktadır (Öztürk ve Çelik, 2009: 92).

Toplumun hemen her kesimini ilgilendirdiğinden kolaylıkla provoke edilebilme özelliğine sahip ekonomik nedenler arasında ortalama gelir seviyesinin düşük ve gelir dağılımının adaletsiz olması, bu adaletsizliğin sınıflaşmaya neden olması, işsizlik oranlarının yükselmesi, ekonomik dışa bağımlılığın artması, ekonomik kurumların yetersizliği, kronik enflasyonun ortaya çıkması ve kontrol altına alınamaması, grev ve lokavt uygulamalarının baş göstermesi, toplu işten çıkarmaların artışı sayılabilir (Türkiye Barolar Birliği, 2006: 141). Arıboğan'ın (2005: 135) anlatımıyla ekmeğe göre barış diğerlerinin, yani ekmeği olanların barışıdır. Süren barıştan hoşnut olmayanlar, kötü ya da uzlaşmaz olduklarından değil, kendi lehlerine oluşturabilecekleri yeni bir barış yaratmak için mücadele ederler. Zira kurulacak yeni barış onları ekmeğe sahibi yapacaktır.

Etnik terörün nedenleri olarak ise etnik ayrımcılık ve buna neden olan sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel uygulamalar sonucunda bağımsız bir devlet kurma veya ayrı bir statü elde etme ya da en azından bir takım siyasal sonuçları elde etme amacı gösterilebilir (Baharççek, 2000: 23).

Terörizmin ortaya çıkmasında uluslararası sisteme etki eden Batı sömürgeciliğinin de büyük etkisi olmuştur. Batının geçmişte dünyanın tamamına yakınına sömürgeleştirmesi, sömürgecilğe karşı bağımsızlık mücadelelerinin oluşmasına neden olmuş ve genellikle bu mücadeleler milliyetçi ideolojilere dayandırılmıştır. Sömürgeci devletler ise bağımsızlık taleplerine şiddetle karşılık vermeye çalışmış ve mevcut durumlarını sürdürebilmek için kendileriyle işbirliği kuran yönetimler oluşturarak bu talepleri yasadışı olmakla suçlamışlardır. Sömürgecilğe

karşı mücadele eden grupların büyük kısmı ise sonuç almak için şiddeti bir yöntem olarak kullanmışlar, dahası, şiddet kullanma haklarının olduğunu iddia etmişlerdir. Batılı sömürgeci devletlerin sert, adaletsiz ve haksızlıkları devam ettirme politikaları tüm dünyada radikal eğilimlerin yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur. Hatta sömürgeci konumlarını devam ettirmek isteyen kimi devletler, radikal eğilimleri ve şiddet kullanan hareketleri destekleyerek, kendilerine karşı mücadele eden grupları etkisizleştirmeye çalışmışlardır. Bu politika, belli bir uygulama süreci sonunda, bizatihi devletlerin radikal eğilimler ve terör hareketleriyle iç içe girmeleri gibi sonuç yaratmıştır (Baharçipek, 2010: 29).

2.4. Türleri Bakımından Cihad ve Terörizm

Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi cihad görünen ve görünmeyen düşmana karşı girişilen bir mücadeleyi kapsar. Bu manada kişinin nefisle “muharebesine “cihad-ı ekber”¹⁵ denilip, din düşmanlarıyla harbine ise “cihad-ı asgar”¹⁶ denilir” (Turnagil, 1942: 395). İslam hukukçularına göre cihad kalp, dil, zekâ (fikir) ve kılıçla olmak üzere dört şekilde yapılabilir. Kalp ile olan cihad şekli, kişinin kendi içindeki kötülükleriyle (nefs-i emmare) yaptığı mücadeledir. Dil ve zekânın cihatları ise doğruların desteklenilmesi ve yanında olunması ile yanlışların düzeltilmesiyle yapılan biçimdir. Kılıçla yapılan cihat şekli ise putperest veya politeistlere karşı Allah yolunda mücadeleyi sürdürerek gerçekleştirilir (akt. Mohammad, 2008: 261).

İldeş (2008: 24-36) ise cihadın üç türü olduğunu belirtir: İlim ile cihad, mal ile cihad ve silah ile cihad. Bu bağlamda cihadı, İslam dinini yaymak ve “İ’la-yı kelimetullah”¹⁷ vazifesini ifa etmek olarak tanımlayan Başgil’e göre (2009: 114), İslam dinini yaymak için cephelerde savaşan bir Müslüman ile şehir ve köylerde sözleri ve

---

¹⁵ Büyük cihad

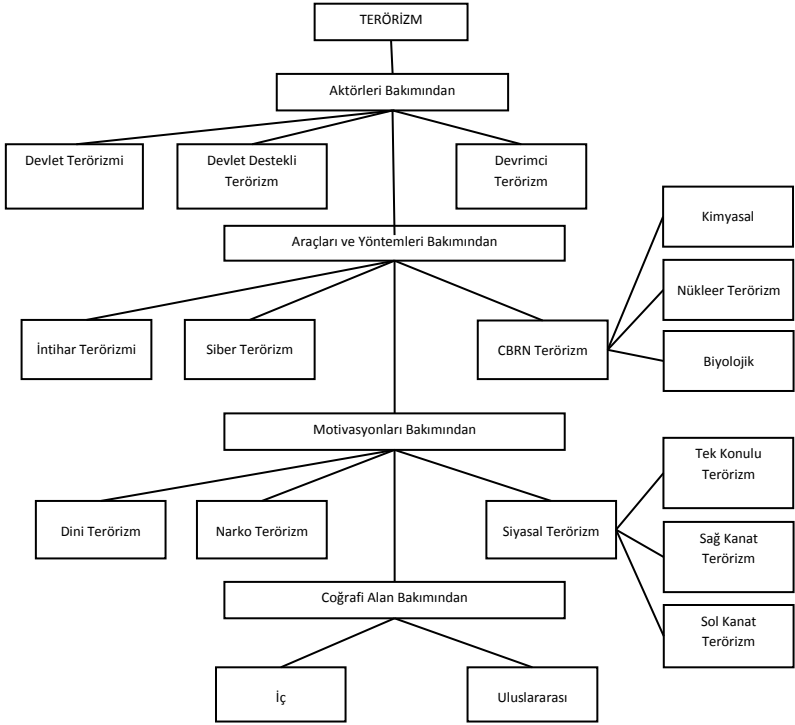
¹⁶ Küçük cihad

¹⁷ İslam’ın esaslarını ve yüceliğini yaymak ve yeryüzüne hâkim kılmak.

yazılarıyla aynı amaç için hizmet eden ilim ve kalem sahibi aynı derecede “mücahittir”. Her ikisi de aynı cihad görevini yerine getirmektedir. Rahman’a (1981: 45) göre de cihad, malını ve kendi nefisini Allah yolunda terk etmektir. Bundan amaç ise namaz kılmak, zekât vermek, iyiyi emredip kötüyü yasaklamaktır.

Terörizmi sınıflandırmada ise pek çok kriter kullanılabilir. Schmid ve Jongman (1998: 40) terörizmi sınıflandırmada kullanılan bazı temel kavramları aktörler, mağdurlar, nedenler, çevre, araçlar, siyasal yönelimler, motivasyon kaynakları, talepler, amaçlar, hedefler olarak sıraladıktan sonra aktör temelli, siyasal yönelim temelli ve çok boyutluluk temelli olmak üzere üç ana sınıflandırmadan söz etmektedir. Bu bağlamda terörizmi sınıflandıran Löckinger terörizmi aktörleri, araç ve yöntemleri, motivasyonları ve coğrafi alan bakımından dördü bir ayrıma tabii tutmaktadır.

Tablo 1: Löckinger’in “Terörizmin Tipoloji Ağacı”

Kaynak: Löckinger’den aktaran Marsden ve Schmid, 2011: 173.

Terörizmi aşamalarına göre sınıflandıran Wilkinson’a göre ise dört tür terörizmden söz etmek mümkündür. Buna göre terörizm; amacı olan değişimi ihtilal yoluyla gerçekleştirebilecek kadar güçlü olmayan örgütlerce gerçekleştirildiğinde ihtilal öncesi; hazır bir ideolojik program ve lider kadro eşliğinde ve taktikleri ihtilali amacına ulaştırmak olduğunda ihtilalci; ihtilalden sonra yok edilmek istenen kişilere yöneldiğinde yok edici nitelik kazanmaktadır. Bunlara ek olarak terörizm, belirgin bir amaçtan çok geniş bir şiddet olayının yan ürünü niteliğinde ve rastlantısal olarak ortaya çıkmışsa gölgeolay (epifenomal) terörizm söz konusudur (akt. Türkiye Barolar Birliği, 2006: 233).

Siyasi ilişkiler bağlamında bir terörizm sınıflandırmasına giden Başeren'e (tarihsiz: 10-16) göre terörizm, iç siyasette ve uluslararası siyasette terörizm olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. İç siyasette terörizm ideolojik ve etnik terörizm olmak üzere iki ana kola ayrılırken; uluslararası siyasette terörizm, devlet destekli terörizm ile dinsel açıdan meşrulaştırılmaya çalışılan terörizm ve küresel terörizm olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Taşdemir (2006: 34-44) ise terörizmi ülke içi terörizm, devlet terörizmi, uluslar ötesi terörizm ve uluslararası terörizm olmak üzere dörtlü bir ayrıma tabi tutmaktadır.

Lizardo ve Bergesen (2003) ise terörizmi uluslararası sistem bağlamında değerlendirerek, terörizmin uluslararası sistemdeki yapısal konumlanma ve ideoloji olmak üzere iki boyuttan etkilendiğini belirtmektedir. Yapısal konumlanma söz konusu olduğunda terörizm dünya sisteminin çekirdek, periferi ve yarı periferik niteliğine göre çeşitlilik gösterir. Bu durumda terörizm çekirdekteki aktörler tarafından çekirdek devlet kurumlarına karşı gerçekleşebileceği gibi, periferi ya da yarı periferiden yine periferi ya da yarı periferiye veya periferi ya da yarı periferiden çekirdeğe yönelebilir. İdeoloji söz konusu olduğunda ise modern tarih boyunca anarşist-nihilist (ve radikal sol) terörizmden milliyetçi ayrılıkçı (ırkçı, etnik ya da dini) terörizme ve radikal sağcı terörizme kadar pek çok türle karşılaşmak mümkündür.

3. Cihad ile Terörizm Arasında Sınır Çizmek

Yukarıda sunulan veriler doğrultusunda cihad ve terörizm arasındaki keskin ayrım noktaları şu şekilde belirlenebilir:

1. Cihad İslam dininin sistematik bir unsuru iken, terörizm herhangi bir felsefeye dayanmaz.
2. Savaş, cihadın sadece bir yönüdür: legal bir mücadeleye dayanır, savaş hukukuna uygun legal sonuçlara ulaşmayı hedefler. Terörizm ise legal yöntemler kullanmaz ve savaş hukukuna ilişkin legal sonuçları hedeflemez.

3. Cihadın ana amacı meşru müdafaadır. Bununla birlikte baskı ve zulüm gören toplumlara yardım ve anlaşmanın bozulması da cihadın amacı olabilir. Terörizm ise siyasal herhangi bir amaç için gerçekleştirilebilir.

4. Terörizm hedef olarak herkesi seçebilir. Oysa cihad esnasında kadınlara, çocuklara, yaşlılara ve hasta erkeklere dokunulamaz. Bu anlamda terörün tabii olduğu bir hukuk olmamasına karşın, cihad sınırları kesin olarak belirlenmiş bir savaş hukuku ilkelerine tabiidir.

5. Cihadın merkezinde savunma vardır. Buna karşın terörizm doğrudan saldırı niteliğindedir

6. Cihadın nedenleri, düşmanın can, mal, namus ve ibadet özgürlüğüne saldırması (baskı) yahut barışı bozması durumlarıdır. Terörizm ise herhangi bir nedene bağlı olarak gerçekleştirilebilir.

7. Cihad, karşılıklı çatışmadan önce diplomatik süreci zorunlu kılar. Terörizm ise aniden, birdenbire gerçekleşir, ön diplomatik süreç içermez.

8. Cihad kararı, ancak devlet otoritesi tarafından kullanılabilen bir yetkidir. Bireyler ya da gruplar kendi kararlarıyla cihad edemezler. Terörizm devlet kaynaklı olsa bile, devlet adına gerçekleştirilmez. Daha çok belli bir grup tarafından gerçekleştirilir.

9. Terörizm ötekileştirilmiş ya da baskılanmış toplumsal grupların tepkiselliğinden doğar. Cihadın doğuşuna ise tepkisellik değil, hak ihlali neden olur.

10. Cihadın içe dönük boyutu süreklilik taşıırken, dışa dönük boyutunda süreklilik yoktur. Buna karşın terörizm sistemli ve süreklidir.

SONUÇ

Cihad ve terörizm arasında kurulan bağlantı iki ana grupta açıklanabilir. Bunlardan ilki Batı dünyasına ilişkin Oryantalist kökenli açıklamalardır ve temel olarak Soğuk Savaş sonrası döneminde Batı'nın enerji güvenliğini sağlamaya dönük politikaların ürünü olarak

değerlendirilebilir. İkinci grup ise Müslümanların İslamiyet'i yorumlama biçimleri ile alakalıdır ve bu yorum biçimi nedeniyle terörizmin retoriği olarak cihadın sunulması sonucu ortaya çıkmaktadır. Teorik zeminde cihad ve terörizm arasında bir bağlantının olmadığı, cihad ve terörizmin kavramsal açıdan, nedenleri, unsurları ve türleri bakımların birbirlerinden tümüyle farklı oluşları ile açıklanabilir. Bu çalışmada söz konusu farklılıklar on madde halinde sıralanmıştır.

Dolayısıyla kolaylıkla ifade edilebilir ki; korku yoluyla siyasal amaçları gerçekleştirmek ya da en azından dikkat çekmek amacıyla gerçekleştirilen terör eylemlerin söylemi, cihad değil terörizmdir ve bu, terör eylemlerini gerçekleştirenlerin dini kimliğinden bağımsız bir olgudur. Bir diğer ifadeyle terörizmin sahiplerinin Müslüman olmaları, terörizmin adını cihad olarak değiştirmedeği gibi, teröristleri de “mücahid” yapmaz. Müslümanların hangi sosyo-politik nedenlerle teröre başvurdukları bu çalışmanın kapsamı dışındadır fakat asıl olan hiçbir Müslümanın elinde, başvuru terörizme zemin oluşturacak cihad kavramına dayalı bir argümanın olmadığıdır. Tam da bu nedenle Müslümanlar ve terörizm arasında bağlantı kurmak mümkün olsa da, buradan yola çıkarak, Müslümanların gerçekleştirdiği terörist eylemleri İslam ve dolayısıyla cihadla ilişkilendirmek, bilinçli bir manipülasyonun ürünü olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

Akçay, Engin ve Özdemir Akbal (2013). “ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*. C. 11, S. 22, ss. 7-29.

Arıboğan, Deniz Ülke (2005). *Nefretten Teröre*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Ashmawy, Muhammed Said (1993). *İslama Karşı İslamcılık*. (çev. Sibel Özbudun), İstanbul: Milliyet Yayınları.

Baharçipek, Abdulkadir (2000). “Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 10, S: 1, ss. 11-27.

Baharçiçek, Abdulkadir (2010). “Radikalleşmenin Önlenmesi ve Terörle Mücadele Üzerinde Demokratikleşmenin Rolü”, *Terörün Sosyal Psikolojisi*, (ed. Murat Sever, Hüseyin Cinoğlu, Oğuzhan Başbüyük). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

Bal, İhsan (2006). “Terör, Terörizm ve Tarihsel Süreç”, *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler*, (der. İhsan Bal). Ankara: USAK Yayınları.

Başeren, Sertaç (tarihsiz). “Kavramsal Özellikleri İle Terörizm (Tarihi ve Hukuki Boyutları İle)”, http://vizyon21yy.com/documan/genel_konular/Milli%20Guvencilik/Terorizm/Kavramsal_Ozellikleri_ile_Terorizm_Tarihi_ve_Hukuki_Boyutlariyla.pdf [26.06.2014].

Başgil, Ali Fuat (2009). *Din ve Laiklik*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Borum, Randy (2004). *Psychology of Terrorism*. Tampa: University of South Florida.

Bulaç, Ali (2004). “Cihad”, *Yeni Ümit Dergisi*. Y. 16, S. 63.

Clifford, James, (2014). “Oryantalizm Üzerine”, *Oryantalizm: Tartışma Metinleri* (ed. Aytaç Yıldız). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Çağlar, Ali (1997). “Terör ve Örgütlenme”, *Amme İdaresi Dergisi*. C.30, S.3, ss.119-133.

Çakır, Muhammed (2007). *İslam Hukuku Açısından Şiddet ve Terör Olgusu*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana.

Davutoğlu, Ahmet (1997). “Medeniyetlerin Ben İdraki”, *Divan Dergisi*. (1997/1), Y. 2, S. 3, ss.1-53.

Delibaş, Kayhan (2004). “İslami Fundamentalizmden İslam Fobisine: Batı Dünyasında Gelişmekte Olan İslamophobia Yeni Bir Eşitsizlik Kaynağı Olarak Görülebilir mi?”, *Bilgi Dergisi*. C. 6, S. 2, ss. 1-41.

- Demirci, Mehmet (2007). “İçe Dönük Cihad: Mücâhede”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. C. 8, S. 19, ss. 9-21.
- Ergil, Doğu (1991). “Terörizmin Mantığı ve Hedefi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C. 45, S. 1, ss. 171-181.
- Fuller, Graham E. (2005). *Siyasal İslamın Geleceği*, (çev. Mustafa Acar). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Fuller, Graham E. (2010). *İslamsız Dünya*, (çev. Hasan Kaya). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Hamidullah, Muhammed,(2007). *İslam'da Devlet İdaresi*, (çev. Hamdi Aktaş). İstanbul: Beyan Yayınları
- Hassan, Riaz (2010). *Müslüman Zihinler*, (çev. Ergin Çenebaşı). İstanbul: Doğan Kitap.
- İldeş, Mehmet Fatih (2008). *Kur'an-ı Kerim'in Cihad ve Teröre Bakışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Juergensmeyer, Mark (1997). “Terror Mandated by God”, *Terrorism and Political Violence*. 9: 2, ss. 16-23.
- Kazanç, Fetih Kerim (2010). “Selefiyye'nin Nass ve Metot Ekseninde Din Anlayışı ve Sonuçları”, *Kelam Araştırmaları Dergisi*. C. 8, S. 1, ss. 93-121.
- Kızıl, Erguvan Tuğba Özel (2013). “Terörizmin Psikolojik Boyutu”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 2, ss. 87-93.
- Köse, Saffet (2007), “Cihad Şiddete Referans Olabilir mi?”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. S. 9, s. 37-70
- Küçükcan, Talip (2010). “Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı”, *Uluslararası İlişkiler*. C. 6, S. 24, s. 33-54.
- Lewis, Bernard (1990). “The Roots of Muslim Rage”, *The Atlantic Monthly*. 266: 3, ss. 47-60.

Lizardo, Omar, Albert J. Bergesen (2003). “Types of Terrorism by World-System Location”, *Humboldt Journal of Social Relations*. C. 27, ss. 162-192

Marsden, Sarah V., Alex p. Schmid (2011). “Typologies of Terrorism and Political Violence”, *Routledge Handbook of Terrorism Research*, (ed. Alex. P.Schmid). (2011), New York: Routledge.

Mohammad, Noor (2008). “Cihat Öğretisi”, (çev. Celal Emanet), *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. C. 8, S. 4, ss. 253-271.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el-Haccâc (1992). *El-Camiu's-Sahîh*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Pipes, Daniel (2013). “İslam'ın Terördeki Rolünü Reddetmek: Reddin Açıklaması”, (çev. Elif S. Gürbey), *The Middle East Quarterly*, 20: 2, <http://www.meforum.org/3720/islamin-terordeki-rolunu-reddetmek>, [01.09.2014].

Özçalık Sevil (2008). “Öteki ve İşlevleri”, <http://www.kulturelcozulcugundem.com/images/otekilesme%20ve%20islevleri.pdf?PHPSESSID=08fcf4284371d3063175476e4002dc27>, [01.02.2010].

Özel, Ahmet (1993). “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, ss. 527-531.

Özpek, Burak Bilgen (2012). “En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu”, *Ortadoğu Etüdüleri*. C. 3, N. 2, ss. 183-215.

Öztürk, Serdar ve Kemal Çelik (2009). “Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. C. 1, S. 2, ss. 85-106.

Rahman, Fazlur (1981). *İslam*, (çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın). Ankara.

Rahman, Fazlur (1995). “İslam ve Siyasi Aksiyon: Siyaset Dinin Hizmetinde”, *İslam'da Siyaset Düşüncesi*, (çev. Kazım Güleçyüz). İstanbul: İnsan Yayınları, Selçuk Yayınları.

Ranstorp, Magnus (1996). “Terrorism in the Name of Religion”, *Journal of International Affairs*. 50: 1, ss. 41-62.

Rapoport, David C. (1984). “Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions”, *The Amerikan Political Science Review*. 78: 3, ss. 658-977.

Rapoport, David C. (2003). *Generations and Waves: The Keys to Understanding Rebel Terror Movement*. UCLA International Institute.

Serci, Ahmed bin Abdulhamid (1994). “Cihad: Barış ve Adalet İçin Mücadele”, (çev. F. Mehveş Kayani), *İslami Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 2, S. 2, ss. 113-118.

Schmid, Alex P., Albert J. Jongman (1988). *Political Terrorism*. North-Holland Publishing Company.

Springer, Devin R., James L. Regens, David N. Edger (2009). *Islamic Radicalism and Global Jihad*. Washington: Georgetown University Press.

Şahin, Mehmet (2008). “ABD'nin “Müslüman” Savaşçıları”, *Akademik Orta Doğu*. C. 3, S. 1, ss. 43-52.

Taştan, Osman (1996). “İslam Hukukunda Literalizm: Anahatlarıyla Mukayeseli Bir Analiz”, *İslami Araştırmalar Dergisi*. C. 9, S. 1-2-3-4, ss. 144-156.

Turnagil, Ahmet Reşid (1942). “İslamiyet ve Milletler Hukuku”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. C. 8, S. 1-2, ss. 16-72.

Türkiye Barolar Birliği (2006). *Türkiye ve Terörizm Raporu*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Wilkinson, Paul (2000). “The Strategic Implications of Terrorism”, *Terrorism & Political Violence: A Sourcebook*, ed. M.L. Sondhi, Indian Council of Social Science Research, India: Har-anand Publications, <http://www.comw.org/rma/fulltext/00sondhi.pdf>, [01.07.2014].

Yaman, Ahmet (2009). “Savaş”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 36, ss. 189-194.

Yaran, Rahmi (2004). “İslam, Cihad ve Savaş”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*. No. 2, ss. 165-182.

Yayla, Atilla (1990). “Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C. 46, S. 1, ss. 335-385.

Yılmaz, Yasin (2013). “Cihad Kavramı ve Hz. Peygamberin (Sav) Mekke ile Medine’deki Uygulamaları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. S. 22, s. 285-387.

Wictorowicz, Quintan (2005). “A Genealogy of Radical Islam”, *Studies in Conflict & Terrorism*. 28, ss. 75-97.

Zizek, Slavoj (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, (çev. Tunca Birkan). İstanbul: Metis Kitabevi.